

Co-funded by
the European Union

COMPASS
COMPETENCE
ASSESSMENT

APŽVALGA

**KOMPETENCIJŲ UGDYMO IR VERTINIMO POLITIKA IR
PRAKTIKA BENDROJO UGDYMO MOKYKLOSE**

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos atvejai

Erasmus+ projektas „COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui”
Nr. 2023-1-LT01-KA220-SCH-000156521

Co-funded by
the European Union

COMPASS
COMPETENCE
ASSESSMENT

Kompetencijų ugdymo ir vertinimo politika ir praktika bendrojo ugdymo mokyklose Apžvalga

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos atvejai

„Erasmus+“ projektas

COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui

Projekto Nr. 2023-1-LT01-KA220-SCH-000156521

Finansuojama Europos Sąjungos lėšomis. Šis kūrinys atspindi tik autoriaus nuomonę, todėl Nacionalinė agentūra ir Europos Komisija negali būti laikomos atsakingomis už jame pateiktą informaciją.

Šis intelektualinis produktas buvo sumanytas ir parengtas įgyvendinant strateginės partnerystės projektą „COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui“ (In support of students' competence assessment).

Dėkojame visiems partneriams už svarų indėlį:

VšĮ „Šiuolaikinių didaktikų centras“, Lietuva (projekto koordinatorius)

VšĮ „Mokyklų tobulinimo centras“, Lietuva

Asociația Lectura și Scrierea pentru Dezvoltarea Gândirii Critice România, Ruminija

Innoline Oy, Suomija

Autoriai: Eglė Pranckūnienė, Päivi Nilivaara, Ariana Vacaretu, Maria Kovacs

Logotipo piktograma „Photo3idea_studio“

Piktogramos „Wanicon Freepick“

Viršelio nuotrauka „Freepick“

© „Erasmus+“ projekto „COMPASS – Gairės mokinių kompetencijų vertinimui“ konsorciumas

Šis darbas licencijuojamas pagal Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 tarptautinę licenciją. Norėdami peržiūrėti šios licencijos kopiją, apsilankykite svetainėje <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/> arba atsiųskite laišką adresu Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

2024 m. gegužės mėn.

Turinys

Įžanga	4
Kaip buvo kuriamas kompetencijomis praturtintas ugdymo turinys Suomijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje?	6
Kaip švietimo dokumentuose apibrėžiama kompetencijos samprata?	10
Kokios bendrosios kompetencijos išskirtos šalių ugdymo turinyje?	13
Kaip bendrosios kompetencijos pateikiamos naujausiose ugdymo programose?	21
Kokia yra bendrųjų kompetencijų ugdymo praktika mokyklose?	25
Su kokiomis kliūtimis, iššūkiais susiduriama, kokių sėkmės istorijų turime?	25
Kokia yra kompetencijų vertinimo politika?	29
Kokias kompetencijų vertinimo praktikas taiko mokyklos? Su kokiais iššūkiais jos susiduria?	32
Diskusija	35

Šios apžvalgos tikslas – glaustai aprašyti, kaip Suomijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje ugdomos ir vertinamos mokinių kompetencijos bendrojo ugdymo mokyklose. Bendrojo ugdymo kontekste dažniausiai kalbama apie bendrąsias, perkeliąsias ir dalykines kompetencijas, kurių skirtumai plačiau yra paaiškinti Kompendiume. **Bendrosios kompetencijos** – tai „esminių žinių, įgūdžių ir gebėjimų, kurie laikomi esminiais asmeniniam tobulėjimui, socialinei integracijai ir įsidarbinimo galimybėms, rinkinys“. **Perkeliamosios kompetencijos** – (...) reiškia, kad jos gali būti pritaikomos arba „perkeliamos“ į įvairias akademinio turinio ir tarpdisciplinines sritis, taip pat į naujas ir nepažįstamas aplinkas už klasės ribų“. **Dalykinės kompetencijos** – „yra susijusios su konkrečiu dalyku ar studijų sritimi. Jos (...) dažnai yra konkretesnės, siauresnės nei bendrosios ir gali apimti techninius įgūdžius, konkrečios srities žinias tam tikroje dalykinėje srityje“¹.

Šios apžvalgos dėmesio centre – bendrųjų arba perkeliąsias kompetencijų ugdymas ir vertinimas dalykinių kompetencijų ugdymo kontekste. Bendrųjų ir perkeliąsias kompetencijų terminai yra gana panašūs, tačiau pažymėtina, kad, pvz. Suomijoje dažniau vartojamas perkeliąsias kompetencijų (ang. *transversal skills or competences*) terminas, o Lietuvoje – bendrųjų kompetencijų terminas. Rumunijoje yra išskirtos esminės kompetencijos (angl. *key competences*) pagal Europos Sąjungos (ES) rekomendacijas dėl esminių mokymosi visą gyvenimą kompetencijų (2006², 2018³). Esminės kompetencijos apjungia esmines ir dalykines kompetencijas. Šioje apžvalgoje vartosime bendrųjų ir esminių kompetencijų terminus, arba kompetencijų terminą, turėdami omenyje bendrąsias kompetencijas.

Suomija, Lietuva ir Rumunija, kaip ir kitos ES šalys, atnaujinamos bendrojo ugdymo turinį, apibrėžia, kokių esminių gebėjimų, žinių ir nuostatų reikia žmogui, kad gyventų pilnavertį gyvenimą šiuolaikiniame pasaulyje. ES dokumentuose pabrėžiama, kad jaunieji europiečiai turėtų būti savarankiškai mąstantys, aktyvūs piliečiai, realizuojantys save prasmingoje profesinėje veikloje. Įgytos kompetencijos yra būtinos visa gyvenimą trunkančiam mokymuisi, darbui ir kasdieniam gyvenimui. Orientacija į kompetencijų ugdymą rodo, kad švietimo sistemos tikslas yra visapusiškai

¹ Girdzijauskienė, R., Nilivaara, P., Penkauskienė, D. (2024). *Kompendiumas. Mokslinės literatūros apie kompetencijų ugdymą ir vertinimą sąvadas*. COMPASS projektas. Šiuolaikinių didaktikų centras. <https://sdcentras.lt/wp-content/uploads/IO1-COMPENDIUM-LT.pdf>

² Council of the European Union. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. 2006-962/EC. *Official Journal of the European Union*, L 394/10. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>

³ Council of the European Union. (2018). Council recommendations of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning. *Official Journal of the European Union*, C189/1. [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01))

ugdyti jaunimą ir padėti jam susidoroti su šiuolaikinio pasaulio iššūkiais, o ne tik perteikti akademines žinias.

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos bendrojo ugdymo turinio pagrindas – kompetencijų ugdymas, tačiau kiekviena šalis eina skirtingu keliu. Apžvalgoje aptarsime, kaip kiekvienoje šalyje buvo kuriamas kompetencijomis praturtintas ugdymo turinys, kokias mokinių kompetencijas siekiama ugdyti, su kokiais iššūkiais susiduriama kompetencijų ugdymo ir vertinimo praktikoje. Tikimės, kad šios įžvalgos padės geriau suprasti Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos nacionalinės švietimo politikos orientacijas ir kompetencijų ugdymo patirtis.

Kaip buvo kuriamas kompetencijomis praturtintas ugdymo turinys Suomijoje, Lietuvoje ir Rumunijoje?

Suomija

Suomijos pagrindinės mokyklos (1–9 klasės) bendrojo ugdymo programos buvo atnaujintos 2014 m. ir pradėtos įgyvendinti 2016 m., o vidurinio ugdymo bendrosios programos buvo paskelbtos 2019 m. ir pradėtos įgyvendinti 2021 m. 2022 m. kovo mėn. Nacionalinė Suomijos švietimo agentūra paskelbė atnaujintas ankstyvojo ugdymo programas. Savivaldybės ir mokyklos yra atsakingos už nacionalinės programos adaptavimą vietos kontekstui. Vietos lygmens programose yra apibrėžiama, kaip nacionalinė švietimo misija ir bendrojo ugdymo tikslai yra interpretuojami konkrečiame kontekste. Be to, vietos lygiu yra priimami sprendimai dėl ugdymo turinio vadybos ir mokyklų aprūpinimo, įgyvendinant nacionalinius ugdymo tikslus. Vietos lygmens programos gali būti papildomos, kontekstualizuojamos, tačiau jos turi apimti visus nacionaliniuose dokumentuose numatytus ugdymo tikslus ir turinį. Nacionalinėse bendrojo ugdymo programose yra apibrėžiami vietos lygmens programų rengimo principai ir galimos ugdymo turinio variacijos, ypač dėl bendrųjų kompetencijų¹ ugdymo. Jose taip pat numatoma, kaip praktiškai bus siekiama kompetencijų ugdymo tikslų, kaip bus ugdoma ir vertinama kiekviena kompetencija.

Suomijoje puoselėjama pasitikėjimo kultūra suteikia mokytojams daug laisvės interpretuojant ugdymo standartus, renkantis metodus ir planuojant ugdymo procesą. Dėl to Suomijoje pagrindinis ugdymo turinio kūrėjas yra mokytojas, priimantis sprendimus, kaip įgyvendinti ugdymo tikslus klasėje.

¹ Suomijos ugdymo programose suomių kalba nėra vartojamas terminas „kompetencijos“, jų apibūdinimas artimesnis sąvokai „gebėjimai“. Ugdymo programų vertime į anglų kalbą vartojamas terminas „transversal competences“, t. y. „perkeliamosios kompetencijos“. Šioje apžvalgoje vartosime terminą „kompetencijos“.

Nuo 1990 m., kai Lietuva atgavo nepriklausomybę, buvo dedama daug pastangų sukurti nepriklausomą švietimo sistemą. Nacionalinio ugdymo turinio kūrimas buvo viena iš pagrindinių švietimo reformos krypčių. Per 30 metų Bendrosios ugdymo programos buvo peržiūrėtos 6 kartus. 2007 m. Švietimo ministerija (dabar – Švietimo, mokslo ir sporto ministerija) patvirtino Ugdymo turinio strategiją. Joje pabrėžiama, kad ugdymo turinys turi tarnauti kiekvieno mokinio asmeniniam tobulėjimui, padėti jai / jam įgyti kompetencijų, reikalingų tolesniam mokymuisi, darbui ir prasmingam gyvenimui.

2008 m. patvirtintose Bendrojo ugdymo programose buvo įtvirtintas bendrųjų kompetencijų ugdymo siekis jas derinant su dalykinių kompetencijų ugdymu. Šiose programose buvo išskirtos ir bendrosios, ir dalykinės kompetencijos, o mokyklos buvo kviečiamos ieškoti būdų, kaip bendrųjų kompetencijų ugdymą integruoti į ugdymo procesą ir mokyklos gyvenimą. Mokyklos galėjo remtis integruojamosiomis programomis, pvz., „Mokymosi mokytis integruojamoji programa“, „Komunikavimo integruojamoji programa“ ir kt., kaip papildomu turiniu ir alternatyvių įgyvendinimo idėjų šaltiniu. Tačiau mokytojai šių programų nelaikė privalomu ugdymo turiniu ir daugeliu atvejų mokyklose jos nebuvo įgyvendinamos, išskyrus kelias mokyklas, kurios sukūrė savo unikalią bendrųjų kompetencijų ugdymo strategiją.

Naujausios Bendrojo ugdymo programos buvo patvirtintos 2022 m. Jose pabrėžiama, kad ugdymo turinio pagrindas yra mokinių pažinimo, skaitmeninės, socialinės, emocinės ir sveikos gyvensenos, kūrybiškumo, pilietiškumo, kultūrinio sąmoningumo bei komunikavimo kompetencijų ugdymas. Šias kompetencijas mokiniai turėtų įgyti ir plėtoti mokymosi kontekste, kasdieniame ir mokyklos gyvenime bei profesinėje veikloje.

Atnaujintos Bendrojo ugdymo programos suteikia daugiau laisvės mokytojams ir mokykloms kurti ar pasirinkti apie 30 proc. ugdymo turinio, atsižvelgiant į mokinių poreikius ir interesus, jų mokymosi gebėjimus, vietos kontekstą. Pasirenkamosios ugdymo turinio dalies apimtis gali skirtis priklausomai nuo ugdymo pakopos, mokomojo dalyko logikos, tikslų ir mokyklos tradicijų.

Ugdymo turinio reforma Rumunijoje prasidėjo 1990 m. ir tebevyksta iki šiol. Švietimo reformos raida, kaip 2007 m. apibūdino F. Tacea ir A. Crișan¹, skirstoma į tris laikotarpius: koregavimo etapą (1990–1993 m.), parengiamąjį visų bendrojo ugdymo programų peržiūros etapą (1993–1997 m.), savarankiškos ugdymo turinio reformos etapą (1997–2000 m.). Tai padėjo pagrindus tebesitęsiančioms švietimo sistemos ir ugdymo turinio reformoms. Atnaujinant ugdymo turinį, iškilo poreikis formuluoti naują filosofinę sampratą apie švietimo sistemos struktūrą ir jos vaidmenį besimokančiųjų mokymosi kelionėje. Švietimo politikos ekspertai pabrėžė, kad reikia pereiti nuo orientacijos į akademinį mokymosi tikslą į kompetencijomis grįstą mokinių ugdymą. Naujos ugdymo turinio sampratos kūrimas sutapo su poreikiu derinti nacionalinius prioritetus su ES švietimo politikos tendencijomis.

Buvo pripažinta, kad reikėtų siekti europinių švietimo tikslų ir principų, užtikrinant visiems lygias mokymosi galimybes, privalomojo ugdymo prieinamumą, sudarant sąlygas vaikų tolesniam mokymuisi, laisvalaikiui, pasirengimui aktyviam suaugusiojo gyvenimui šeimoje, visuomenėje ir sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, išlaikant balansą tarp stabilumo ir sparčios socialinės kaitos.

Rumunijos stojimo į ES procesas suteikė aiškią kryptį švietimo reformai ir naujų teisės aktų rengimui. Švietimo įstatymo nuostatomis siekta atliepti tokioms šiuolaikinėms tendencijoms, kaip darnus vystymasis, mokymasis visą gyvenimą, įtraukusis ir kompetencijomis grindžiamas ugdymas.²

Pirmosios kompetencijomis praturtintos pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios programos įsigaliojo 2003–2006 m. Pradinio ugdymo programa buvo peržiūreta 2010 m. ir 2012–2013 m. Nauja kompetencijomis praturtinta pagrindinio ugdymo bendroji programa pradėta taikyti praktikoje 2016–2017 m. Vidurinio ugdymo bendroji programa turėjo būti atnaujinta 2020–2021 m., tačiau jos tvirtinimas buvo atidėtas, todėl vidurinio ugdymo pakopos mokytojai dirba pagal 2003–2006 m. bendrąją programą.

Nuo 2021 m. iki 2030 m. planuojama įgyvendinti, kaip teigiama, didžiausio masto ir kompleksiškiausią Rumunijos švietimo reformos projektą „Išsilavinusi Rumunija“², kurį inicijavo prezidento administracija, siekdama iš esmės modernizuoti Rumunijos švietimo sistemą.

¹ Tacea, F., & Crișan, A. (2007). *17 years of curriculum change in Romania: The way forward*.

² *Romania. Ongoing reforms and policy developments*. (2023, April 1). Eurydice.

<https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/national-education-systems/romania/ongoing-reforms-and-policy-developments>

Kokias išvadas galima padaryti?

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos atnaujintose bendrojo ugdymo programose pabrėžiama kompetencijų ugdymo svarba. Visos trys šalys, atnaujindamos ugdymo turinį, atsižvelgia į ES ir Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) švietimo politikos kryptis, tačiau kiekviena šalis turi savitą požiūrį į kompetencijomis praturtintą ugdymo turinį ir jo įgyvendinimo būdus. Suomija turi ilgesnę kompetencijomis praturtintos ugdymo programos rengimo ir įgyvendinimo istoriją, kur mokykla ir mokytojai laikomi pagrindiniais ugdymo turinio kūrėjais. Lietuvoje ir Rumunijoje vykdomoms ugdymo turinio reformoms didelę įtaką padarė ES Mokymosi visą gyvenimą nuostatos ir EBPO rekomendacijos.

Kaip švietimo dokumentuose apibrėžiama kompetencijos samprata?

Suomija

Suomijos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrojoje programoje (2014)¹, kompetencija apibrėžiama kaip žinių, įgūdžių, vertybių, nuostatų ir valios veikti visuma. Kompetencija reiškiasi, kai žinios ir gebėjimai taikomi konkrečioje situacijoje. Tai, kaip mokiniai taiko turimas žinias ir gebėjimus, priklauso nuo jų vertybių ir nuostatų, taip pat nuo jų pasiryžimo veikti ir bendradarbiauti su kitais įvairiose sudėtingo šiuolaikinio pasaulio situacijose. Kompetencija grindžiama žiniomis ir gebėjimu jas analizuoti, vertinti ir taikyti remiantis etiniais principais.

Vis didesnį poreikį plėtoti mokinių bendrąsias kompetencijas lemia spartūs mus supančio pasaulio pokyčiai. Bendrosios kompetencijos, persmelkiančios ir apjungiančios skirtingas ugdymo sritis yra būtinos mokinių asmeniniam tobulėjimui, mokymuisi, jų pilietinei ir ateities profesinei ir veiklai.

Visų pakopų bendrosiose programose remiamasi ta pačia bendrųjų kompetencijų samprata, nors kompetencijų sąrašai yra skirtingi. Kitaip tariant, bendrųjų kompetencijų ugdymo paskirtis – ugdyti aktyvius, kritiškai mąstančius visuomenės narius. Mokomųjų dalykų turinys ir ugdymo galimybės pasitelkiamos tam, kad mokiniai būtų įsigalinę aktyviai veikti².

¹ Finnish National Agency for Education. (2014). *National core curriculum for primary and lower secondary (basic) education*. <https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/national-core-curriculum-primary-and-lower-secondary-basic-education>

² Hienonen, N., Nilivaara, P., Saarnio, M. & Vainikainen, M-P. (2022). *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen*. Gaudeamus. (p. 6).

Lietuvos švietimo kontekste kompetencija apibrėžiama kaip „gebėjimas atlikti tam tikrą veiklą, remiantis įgytų žinių, mokėjimų, įgūdžių, vertybinių nuostatų visuma“¹. Bendroji kompetencija yra apibūdinama kaip „asmens gebėjimas, kurio ugdymas dažniausiai pagrįstas asmens savybėmis. Bendrosioms kompetencijoms priklauso, pvz., kūrybiškumas, analitinis mąstymas, atsakingumas, sąžiningumas, gebėjimas bendrauti ir pan.“². Svarstant kompetencijų ugdymo problematiką, dažnai iškyla klausimas apie žinių vietą kompetencijos sandaroje – ar kompetencijų ugdymo siekis nesumenkina akademinių žinių reikšmės. Bendrųjų programų atnaujinimo gairėse pateikiamas platesnis visų kompetencijos komponentų paaiškinimas:

1. „Žinios: dalykinės, tarpdalykinės, procedūrinės ir episteminės. Dalykinės žinios apima sąvokas, išsamų turinį, kurio mokomasi konkretaus dalyko, pavyzdžiui, matematikos, lietuvių kalbos, pamokose. Tarpdalykinės žinios sieja vieno dalyko turinį su kitų dalykų turiniu. Procedūrinės žinios apima supratimą, kaip atlikti veiksmą tam tikra seka. Procedūrinės žinios gali būti susijusios su viena sritimi arba gali apimti daugiau sričių. Episteminės žinios – tai supratimas, kaip mąsto ir dirba tam tikros srities ekspertai ir tyrėjai (matematikai, istorikai, gamtininkai ir kt.). Jos leidžia mokiniui praplėsti srities arba dalyko žinias, padeda jam suprasti, kodėl reikia mokytis dalyko, kur ir kaip galima pritaikyti tos srities žinias.
2. Gebėjimai: kognityviniai, metakognityviniai, emociniai, socialiniai ir praktiniai.
3. Vertybinės nuostatos: asmeninės, bendražmogiškos ir visuomeninės.“³.

Visi kompetencijos elementai yra vienodai svarbūs ir tarpusavyje persipynę. Kompetencijos ugdomos ir pamokose, mokantis pagal Bendrojo ugdymo programas, ir įsitraukiant į mokyklos gyvenimą bei neformalųjį ugdymą.

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489. (1991). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>

² Kvalifikacijų ir profesinio mokymo plėtros centras. (n. d.). *Terminų žodynas*. <https://www.kpmc.lt/kpmc/kvalifikaciju-formavimas/terminu-zodynelis/>

³ Gerulaitis, Š., Jovsejevienė, J., Poderienė, N. ir Raudienė I. (2019). *Bendrųjų programų atnaujinimo gairės*. Nacionalinė švietimo agentūra. https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2020/01/bendruju-programu-atnaujinimo-gaires_internetine-versija.pdf

Ikiuniversitetinio švietimo įstatyme¹ kompetencija ir su ja susijusios sąvokos apibrėžiamos kaip „daugiafunkcinis ir pritaikomas žinių, įgūdžių ir gebėjimų rinkinys“ (85 straipsnis). Be to, prie įstatymo teksto pridėtame sąvokų ir terminų apibrėžimų sąrašė nurodyta:

„Kompetencija – tai įrodytas gebėjimas naudotis žiniomis, gebėjimais, asmeninėmis ir visuomeninėmis nuostatomis bei procedūriniais įgūdžiais darbo ar studijų kontekste, siekiant profesinio ir asmeninio tobulėjimo.“

„Profesinės kompetencijos – tai nuoseklus ir dinamiškas žinių ir įgūdžių rinkinys. Žinios – tai dalykinės kalbos išmanymas, supratimas, vartojimas, aiškinimas ir interpretavimas. Gebėjimai – tai žinių taikymas žinomuose ir naujuose kontekstuose, problemų sprendimas, kritinis ir konstruktyvus apmąstymas, kūrybiškumas kuriant inovacijas.“

„Bendrosios kompetencijos – tai įgytos vertybės ir nuostatos, peržengiančios konkrečios srities / studijų programos ribas, pasireiškiančios asmens savarankiškumu, atsakomybe, socialine sąveika, asmeniniu ir profesiniu tobulėjimu.“

Kokias išvadas galima padaryti?

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos kontekstuose sąvoka „kompetencija“ apibrėžiama panašiai, išskiriant tuos pačius komponentus, t. y. žinias, gebėjimus, vertybines nuostatas, ir valingą veikimą konkrečioje situacijoje. Visose šalyse bendrųjų kompetencijų sąrašai yra atnaujinami atsižvelgiant į visuomenės ir pasaulio pokyčius. Bendrosios kompetencijos aprėpia ir susieja įvairias dalykines sritis. Šiuolaikiniame pasaulyje bendrosios kompetencijos yra būtinos kiekvieno žmogaus asmenybės tobulėjimui, visą gyvenimą besitęsiančiam mokymuisi, sėkmingai profesinei ir pilietinei veiklai.

¹ *Legea învățământului preuniversitar nr. 198/2023*. (2023). Monitorul Oficial, Partea I nr. 613.
<https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/271896>

Kokios bendrosios kompetencijos išskirtos šalių ugdymo turinyje?

Suomija

Bendrujų kompetencijų sąrašas atspindi pagrindinio ugdymo misiją, orientuotą į ateitį ir atliepiančią švietimo, visuomeninei ir kultūrinei perspektyvoms. Bendrujų kompetencijų visuma apibūdina mokymosi sampratą, įtvirtintą Suomijos ugdymo turinyje. Interaktyvumas, aktyvi mokinių veikla, jų noras ir gebėjimas bendradarbiauti, atsakomybė už save, kitus ir aplinką, smalsumas, mokymosi džiaugsmas – tai esminiai bendrujų kompetencijų ugdymo elementai, apimantys ir gebėjimus mokytis bei mąstyti.

Suomijos pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2014 m.)¹ išskirtos šios bendrosios kompetencijos:

1. Mokymasis mąstyti ir mokytis.
2. Kultūrinė kompetencija, saviraiška ir veikimas drauge su kitais.
3. Rūpinimasis savimi, kitais ir kasdienio gyvenimo reikalais.
4. Daugialypis raštingumas.
5. Skaitmeninis raštingumas.
6. Darbiniai įgūdžiai ir verslumas.
7. Įsitraukimas į bendruomenę, dalyvavimas tvarios ateities kūryboje.

Visų kompetencijų turinys yra tarpusavyje susipynęs ir persidengiantis. Jų ugdymu siekiama įgyvendinti pagrindinio ugdymo misiją ir, atsižvelgiant į mokinių amžių, ugdyti jų asmenines savybes ir vertybes, suteikti jiems būtinų gebėjimų tvariai ir pilnavertiškai gyventi demokratiškoje visuomenėje. Ypač svarbu skatinti mokinius pripažinti savo asmenybės unikalumą, pažinti savo stiprybes ir tobulėjimo galimybes, ugdyti savivertę.

Žemiau pateikiame trumpą kiekvienos kompetencijos aprašymą (detaliai jos yra aprašytos Bendrojo ugdymo programose 1–2-oms, 3–6-oms, 7–9-oms klasėms).

¹ Finnish National Agency for Education. (2014). *National core curriculum for primary and lower secondary (basic) education*. <https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/national-core-curriculum-primary-and-lower-secondary-basic-education>

Mokymasis mąstyti ir mokytis

- Mokymasis stebėti reiškinius, ieškoti, vertinti, apdoroti informaciją, kurti ir dalytis idėjomis.
- Tyrinėjantis ir kūrybiškas požiūris į darbą, atvirumas naujiems sprendimams.
- Mokymasis vertinti dalykus iš skirtingų perspektyvų, ieškoti naujų įžvalgų, alternatyvų, derinti požiūrius ir mąstyti nestandartiškai.
- Mokymasis savarankiškai ir kartu su kitais naudotis informacija sprendžiant problemas, išrandant naujus dalykus, argumentuoti, samprotauti, daryti išvadas, kritiškai analizuoti problemas iš įvairių perspektyvų.
- Sisteminio ir etiško mąstymo ugdymasis.

Kultūrinė kompetencija, saviraiška ir veikimas drauge su kitais

- Tvaraus gyvenimo ir veiklos būdų pasirinkimas kultūriškai įvairialypėje aplinkoje, mokymasis atpažinti ir vertinti kultūros apraiškas ir reikšmę savo aplinkoje; kultūrinės tapatybės formavimasis per teigiamą santykį su aplinka ir kultūrine įvairove.
- Mokymasis pažinti, vertinti ir puoselėti aplinką bei kultūrinį paveldą.
- Savo kilmės, šeimos istorijos pažinimas, savo vietos tarp skirtingų kartų supratimas.
- Mokymasis gerbti žmogaus, ypač vaikų teises; suprasti, kokių elgesiu pažeidžiamos žmogaus teisės.
- Pagarbaus bendravimo ir saviraiškos gebėjimų ugdymasis.

Rūpinimasis savimi, kitais ir kasdienio gyvenimo reikalais;

- Pozityvus savo ateities vertinimas.
- Gebėjimas pasirūpinti savimi ir kitais.
- Asmeninio ir bendruomeninio gyvenimo įgūdžių ugdymasis.
- Rūpinimasis savo ir kitų saugumu įvairiose situacijose, pvz., eisme.
- Mokymasis prisiimti atsakomybę už savo ir kitų veiksmus bei atliktą darbą.
- Emocinių ir socialinių įgūdžių ugdymasis.
- Vartojimo ir asmeninių finansų planavimo gebėjimų ugdymasis.
- Mokymasis rinktis tvarumą užtikrinančius sprendimus.
- Mokymasis atsakingai ir etiškai naudotis technologijomis, tinkamai pasirinkti technologinius sprendimus.

Daugialypis raštingumas

- Mokymasis pažinti ir interpretuoti supantį pasaulį ir vertinti jo kultūrinę įvairovę.
- Mokymasis interpretuoti, kurti ir vertinti įvairių tipų tekstus, siekiant suprasti įvairias kultūrinės komunikacijos formas ir kurti asmeninį identitetą (šiuo kontekste tekstas – tai informacija, išreikšta žodinių, vaizdinių, garsinių, skaitmeninių ir kinestetinių simbolių sistemomis ir jų deriniais).

Skaitmeninis raštingumas

- IKT veikimo principų išmanymas ir tikslingas IKT naudojimas.
- Mokymasis naudotis IKT informacijos apdorojimui, tyrinėjimui, kūrybinei veiklai.
- Mokymasis naudotis IKT bendravimui ir tinklaveikai.
- Mokymasis būti atsakingu IKT naudotoju, elgiantis atsakingai, saugiai, ergonomiškai, įvertinant IKT poveikį tvariai plėtrai.

Darbiniai įgūdžiai ir verslumas

- Teigiamas ir suinteresuotas požiūris į darbą ir profesinę veiklą. Darbo ir verslumo svarbos visuomenei ir asmeniniam gyvenimui supratimas.
- Mokymasis dirbti komandoje, įgyvendinti projektus, bendradarbiauti tinkluose. Gebėjimų susikurti darbo vietą ar verslą, vertinti ir kontroliuoti riziką ugdymasis.
- Mokymasis prisiimti atsakomybę už bendrą tikslą dirbant su kitais, vertinti savo darbą kaip visumos dalį, numatyti sunkumus ir susidoroti su nesėkmėmis bei nusivylimu.
- Mokymasis atsiverti naujoms galimybėms, lanksčiai ir kūrybiškai reaguoti į pokyčius, imtis iniciatyvos ir ieškoti įvairių galimybių.
- Atkaklumo, sistemingumo dirbant savarankiškai ir bendradarbiaujant ugdymasis.

Įsitraukimas į bendruomenę, dalyvavimas tvarios ateities kūryboje

- Galimybių mokytis dalyvaujant, priimant sprendimus, dalijantis atsakomybe už savo bendruomenę ar visuomenę sudarymas.
- Mokymasis suprasti taisyklių, susitarimų ir pasitikėjimo svarbą.
- Mokymasis dirbti kartu, derėtis, siekti kompromiso, spręsti konfliktus ir kritiškai apmąstyti problemas.
- Mokymasis priimti skirtingas puses kaip lygiavertes, svarstyti idėjas tvaraus gyvenimo būdo kontekste.

- Mokymasis saugoti aplinką per asmeninį santykį su gamta.
-
- Mokymasis suprasti savo sprendimų, gyvenimo būdo ir veiksmų poveikį ne tik sau, bet ir aplinkai, visuomenei, gamtai.
-
- Mokymasis įvertinti ir keisti savo, bendruomenės ir visuomenės veiklą, prisidedant prie tvarios ateities kūrimo.

Vidurinio ugdymo bendrojoje programoje (2019)¹, pateikiamas kiek kitoks bendrųjų kompetencijų sąrašas:

1. Asmeninės gerovės kompetencija

- Rūpinimasis savimi ir kitais;
- Savo stiprybių pažinimas ir įveiklinimas, tapatybės puoselėjimas;
- Drąsa ir atsparumas pokyčiams ir neapibrėžtumui.

2. Bendravimo gebėjimai

- Emocinis raštingumas ir empatija;
- Socialiniai, bendradarbiavimo ir mokymosi bendradarbiaujant gebėjimai;
- Kalbinis sąmoningumas ir konstruktyvaus komunikavimo (tarpininkavimo) gebėjimai.

3. Kūrybiškumas tarpdisciplininuose kontekstuose

- Smalsumas ir motyvacija mokytis; gebėjimas rasti prasmę ir sujungti dalykus naujais būdais;
- Savivaldus mokymasis, kritinis faktų vertinimas, mokymosi mokytis gebėjimų lavinimas;
- Daugialypis raštingumas skaitmeniniame amžiuje.

4. Socialinė kompetencija

- Demokratijos puoselėjimo gebėjimai, pastangos kurti saugią, teisingą ir tvarią ateitį;
- Asmeninės ir socialinės gerovės kūrimo gebėjimai;
- Gebėjimai kurti pokyčius asmeniniame gyvenime ir profesinėje veikloje, verslumo polinkiai.

5. Etiškas požiūris į aplinką

- Vertybėmis grindžiamas, etiškas veikimas bendram gėriui;
- Pagarba gamtinei įvairovei; tyrimais pagrįsta aplinkosauginė veikla;
- Žiedinės ekonomikos palaikymas ir tvaraus vartojimo nuostatos.

6. Globali kultūrinė kompetencija

- Globalaus pilietiškumas ir tarptautiškumo nuostatos;

¹ Opwtushallitus Utbildningsstyrelsen. (2019). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. OPH-2263-2019. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/en/lukiokoulutus/6828810/tiedot>

- Suomijos, Europos ir pasaulinio kultūrinio paveldo pažinimas, kultūrinės įvairovės pripažinimas;
- Etiškas veikimas globaliame medijų ir technologijų pasaulyje.

Nors kompetencijų ir jų sandų apibūdinimas Vidurinio ugdymo programoje yra kitoks nei Pagrindinio ugdymo programoje, tačiau jų esmė yra ta pati. Bendrųjų kompetencijų ugdymo uždaviniai sukonkretinami vietos lygmens ugdymo turinyje. Savivaldybės ir mokyklos gali juos interpretuoti pagal savo prioritetus arba vadovautis nacionalinės programos formuluotėmis. Vietos lygmeniu taip pat apsisprendžiama dėl praktinio jos įgyvendinimo, išryškinami konkrečiai vietai aktualūs uždaviniai, numatomos priemonės ir stebėsenos būdai, kaip mokytojai pasiekia bendrųjų kompetencijų ugdymo tikslų.

2022 m. atnaujintose Bendrosiose ugdymo programose¹ pabrėžiama, kad mokykloje turėtų būti ugdomos mokinių asmeninės savybės ir vertybės, kad jie būtų tvirto charakterio, dori, sąžiningi ir jautrūs žmonės, priimančys atsakomybę už savo gyvenimą, įsipareigoję Lietuvos visuomenei. Mokinių ugdymosi kontekste ir turinyje turėtų skleisti demokratijos, empatijos, žmogaus orumo ir atsakomybės vertybės. Atnaujintose programose pateikiamas atnaujintas ugdomų kompetencijų sąrašas, skirtas visoms bendrojo ugdymo pakopoms: nuo priešmokyklinio iki vidurinio ugdymo. Išskirtos kompetencijos ir jų turinys yra atnaujintas lyginant su 2008 m. ir 2012 m. Bendrųjų programų redakcija, atsižvelgus į visuomenės pokyčius ir suinteresuotų grupių lūkesčius.

Atnaujintas kompetencijų sąrašas:

1. Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija (ankstesniame sąraše – Asmeninė kompetencija). Tai asmens savimonė ir savitvarda, socialinis sąmoningumas, tarpusavio santykių kūrimo gebėjimai, atsakingas sprendimų priėmimas ir asmens rūpinimasis fizine ir psichine sveikata.
2. Pažinimo kompetencija (vienas iš jos sandų – Mokėjimas mokytis, ankstesniame sąraše tai buvo atskira kompetencija). Tai motyvacija ir gebėjimas pažinti save ir pasaulį, įgyjami suvokiant (perimant) žmonijos kultūrinę patirtį. Ši kompetencija apima dalyko žinias ir gebėjimus, kritinio mąstymo, problemų sprendimo, mokėjimo mokytis gebėjimus. Mokyklinis pažinimas reikalauja valios, pastangų ir atkaklumo.

¹ Priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrosios programos, 2022 m. rugpjūčio 24. Nr. V-1269. (2022). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/45f3b02523e311edb36fa1cf41a91fd9?positionInSearchResults=0&searchModelUID=0930658b-09d3-4617-9b69-3e37720373e6>

3. Kūrybiškumo kompetencija (į šios kompetencijos turinį įtrauktas Verslumo ugdymas, ankstesniame sąraše tai buvo atskira kompetencija). Tai sau ir kitiems reikšmingų kūrybinių idėjų, produktų, problemų sprendimų tyrinėjimas, generavimas, kūrimas, vertinimas, išlaikant darnų santykį su savimi ir aplinka.
4. Pilietiškumo kompetencija (naujai įtraukta). Tai pilietinis tapatumas ir pilietinė galia, grįsta vertybėmis, nuostatomis, žiniomis ir praktinio veikimo gebėjimais, įgalinančiais kartu su kitais atsakingai kurti demokratišką visuomenę, stiprinti Lietuvos valstybingumą.
5. Kultūrinė kompetencija. Tai kultūrinė savimonė, grįsta žiniomis, aktyvia kultūrine raiška ir kultūriniu sąmoningumu.
6. Komunikavimo kompetencija. Tai motyvacija ir gebėjimas kurti, perduoti ir suprasti žinias (faktus, požūrius ar asmenines nuostatas), etiškai naudotis verbalinėmis ir neverbalinėmis komunikavimo priemonėmis ir technologijomis.
7. Skaitmeninė kompetencija (naujai įtraukta). Tai motyvacija ir gebėjimas naudotis skaitmeninėmis technologijomis užduotims atlikti, mokytis, problemoms spręsti, dirbti, bendrauti ir bendradarbiauti, valdyti informaciją, efektyviai, tinkamai, saugiai, kritiškai, savarankiškai ir etiškai kurti ir dalytis skaitmeniniu turiniu¹.

Detalus kiekvienos kompetencijos ir jos sandų aprašymas, jų raiška skirtinguose mokomuosiuose dalykuose ir jų pasiekimų raida per visą mokymosi priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo pakopose pateikiami dokumente „Kompetencijos ir jų aprašai“².

Rumunijos Ikiuniversitetinio švietimo įstatymo 89-ajame straipsnyje³ teigiama:

„(1) Nacionalinis bendrojo ugdymo turinys orientuojasi į Europos ir tarptautiniu lygmeniu pripažintas Mokymosi visą gyvenimą kompetencijas, kurios sudaro absolvento raidos profilio pagrindą. (2) Absolvento raidos profilis yra nacionalinę mokymo programą reglamentuojantis elementas, kuriuo remiamasi ją planuojant, įgyvendinant ir vertinant, ir kuris tvirtinamas švietimo ministro įsakymu. Jame apibrėžiami planuojamų įgyti kompetencijų lygiai pagal mokinio raidos etapus.“

¹ *Bendrujų programų įvadas*. (n. d.). Švietimo portalas. <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/programu-ivadas/visos-bendrosios-programos>

² *Kompetencijos ir jų aprašai*. (n. d.). Švietimo portalas. <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/kompetencijos>

³ *Legea învătământului preuniversitar nr. 198/2023*. (2023). Monitorul Oficial, Partea I nr. 613. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/271896>

91-ajame Ikiuniversitetinio švietimo įstatymo straipsnyje išvardytos visos Europos Tarybos rekomendacijose (2018) pateiktos esminės kompetencijos, nors kai kurie aspektai apibūdinami šiek tiek kitaip, pvz.:

„91 straipsnis. Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo turinys turi orientuotis į Europos lygmeniu apibrėžtas kompetencijas, pagal kurias sudaromas mokinio raidos profilis:

1. Gebėjimas skaityti, rašyti ir suprasti tekstus.
2. Daugiakalbystės kompetencija.
3. Matematinė, gamtamokslinė, technologinė ir inžinerinė kompetencija.
4. Skaitmeninė kompetencija, apimanti interneto ir kibernetinį saugumą.
5. Asmeninė, socialinė ir mokymosi kompetencijos.
6. Pilietinė, teisinė ir aplinkosaugos kompetencijos.
7. Verslumas.
8. Kultūrinis sąmoningumas ir saviraiška.“

Ikiuniversitetinio ugdymo įstatymo 85 straipsnyje taip pat teigiama, kad pagrindinis ikiuniversitetinio ugdymo tikslas – ugdyti gebėjimus, kurie būtini:

- a) asmeniniam tobulėjimui ir vystymuisi;
- b) socialinei integracijai ir aktyviam pilietiniam dalyvavimui visuomenėje;
- c) dalyvavimui tvarios ekonomikos veikloje ir plėtroje;
- d) humanistinėmis ir mokslo vertybėmis, nacionaline ir visuotine kultūra bei tarpkultūrinio dialogo skatinimu grindžiamos gyvenimo sampratos formavimui;
- e) orumo, tolerancijos ir pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių pagarbai;
- f) etikos ir sąžiningumo principų laikymuisi mokyklos veikloje, susijusioje su dokumentų šaltinių atranka, naudojimu ir teisingu citavimu, mokinių kritinės dvasios ugdymu, analizuojant ir ieškant naudingos informacijos;
- g) jautrumo žmogiškosioms problemoms, moralinėms-pilietinėms vertybėms ugdymui ir tvarumo, pagarbos gamtinei, socialinei ir kultūrinei aplinkai skatinimui;
- h) gebėjimo prisitaikyti ir aktyviai dalyvauti socialiniame, ekonominiame, politiniame ir kultūriniame gyvenime skaitmeninės transformacijos kontekste užtikrinimui;
- i) būtinų gebėjimų saugiai naudotis internetu ugdymui;
- j) sveikos gyvensenos, pagrįstos fiziniu aktyvumu, tinkama mityba ir higienos taisyklėmis, formavimui.

Kokias išvadas galime padaryti?

Suomijos ir Lietuvos bendrojo ugdymo programose yra pateikiami nacionaliniu lygmeniu parengti kompetencijų sąrašai, atspindintys nacionalinius mokinių ugdymo siekius. Kompetencijos apima daug tarpusavyje persipynusių komponentų, o jų visuma atspindi esminius ugdymo tikslus. Rumunijos ugdymo turinio orientyras – Europos Komisijos rekomendacijose apibrėžtos esminės kompetencijos, susipynusios su mokomųjų dalykų tikslais. Suomijos ir Lietuvos bendrosiose ugdymo programose skiriama daug dėmesio detaliam bendrųjų kompetencijų aprašymui. Lentelėje žemiau pateikiamas šalių kompetencijų sąrašų palyginimas.

Suomija	Lietuva	Rumunija
Mokymasis mąstyti ir mokytis.	Pažinimo kompetencija.	Asmeninė, socialinė ir mokymosi mokytis kompetencija. Matematinė, gamtamokslinė, technologinė ir inžinerinė kompetencija.
Kultūrinė kompetencija, veikimas drauge su kitais ir saviraiška.	Kultūrinė kompetencija. Kūrybiškumo kompetencija.	Kultūrinis sąmoningumas ir saviraiška.
Rūpinimasis savimi ir kitais, kasdienio gyvenimo įgūdžiai	Socialinė, emocinė ir sveikos gyvensenos kompetencija.	Asmeninė, socialinė ir mokymosi mokytis kompetencija.
Daugialypis raštingumas.	Komunikavimo kompetencija.	Gebėjimas skaityti, rašyti ir suprasti tekstus. Daugiakalbystės kompetencija.
Skaitmeninė kompetencija.	Skaitmeninė kompetencija.	Skaitmeninė kompetencija, apimanti interneto ir kibernetinį saugumą.
Darbiniai įgūdžiai ir verslumas.	Kūrybiškumo kompetencija.	Verslumo kompetencija.
Įsitraukimas į bendruomenę, dalyvavimas tvaros ateities kūrime.	Pilietinė kompetencija.	Pilietinė, teisinė ir aplinkosaugos kompetencijos.

Kaip bendrosios kompetencijos pateikiamos naujausiose ugdymo programose?

Suomija

Naujoje Vidurinio ugdymo įstatymo redakcijoje (2018 m.)¹ įtvirtinta nuostata, kad mokiniai ugdytųsi bendrąsias kompetencijas, mokydami tarpdisciplininių kursų ir platesnio pobūdžio modulių. Tuo būdu bendrųjų kompetencijų ugdymas tapo esmine Vidurinio ugdymo programų (2019)², apibrėžiančių mokomųjų dalykų ugdymo gaires, naujove.

Pradinio ir pagrindinio ugdymo programose (2014)³ pabrėžiama, kad pagrindą kompetencijoms ugdyti suteikia mokymosi samprata ir mokyklos kultūra. Kiekvienas mokomasis dalykas sudaro sąlygas ugdyti mokinio kompetenciją per tai žinių sričiai būdingą turinį ir metodus. Kompetencijos ugdymui įtakos turi ne tik dalyko turinys, kurio mokinyms mokosi, bet, visų pirma, mokymosi būdai ir mokinio sąveika su aplinka. Grįžtamasis ryšys besimokantiejiems, mokytojo palydėjimas ir parama mokantis daro teigiamą įtaką mokinių nuostatoms, mokymosi motyvacijai ir veikmei.

Bendrosios kompetencijos yra neatskiriama akademinių dalykų mokymosi ir vertinimo sudedamoji dalis. Mokomųjų dalykų aprašuose yra apibrėžiami kompetencijų ugdymo tikslai ir turinys. Vidurinio ugdymo programoje ypač pabrėžiamas ryšys tarp bendrųjų kompetencijų ir akademinių dalykų, teigiant, kad „mokomųjų dalykų tikslai išsikristalizuoja kaip bendrųjų kompetencijų ugdymo sritys“.

Bendrosiose programose kompetencijų ir mokomųjų dalykų tikslų samplaika aprašoma lentelėse, nurodant ryšius tarp kompetencijų. Pažymėtina, kad šie aprašymai yra bendro pobūdžio, paliekantys mokytojui laisvę spręsti, kaip susieti konkrečius kompetencijų sandus su mokomojo dalykų ugdymo tikslais.

¹ *Act on General Upper Secondary Education 714/2018*. (2018). Finlex.

<https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2018/en20180714?search%5Btype%5D=pika&search%5Bkieli%5D%5B0%5D=en&search%5Bpika%5D=upper%20secondary>

² Opetus- ja koulutusministeriön. (2019). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. OPH-2263-2019.

<https://eperusteet.opintopolku.fi/#/en/lukiokoulutus/6828810/tiedot>

³ Finnish National Agency for Education. (2014). *National core curriculum for primary and lower secondary (basic) education*. <https://www.oph.fi/en/education-and-qualifications/national-core-curriculum-primary-and-lower-secondary-basic-education>

2022 m. patvirtintų Bendrųjų ugdymo programų atnaujinimas prasidėjo nuo kompetencijų aprašų parengimo. Kompetencijų modelis apima kiekvienos kompetencijos aprašymą, išskiriant ją sudarančius sandus, jų raišką mokomuosiuose dalykuose ir kompetencijos ūgties požymius skirtingose klasėse, pvz. 1–2-a, 3–4-a ir t. t. klasės¹.

Kompetencijų aprašu naudojosi skirtingų mokomųjų dalykų programų kūrėjai. Rengiant mokomųjų dalykų programas, buvo laikomasi nuostatos, kad kompetencijos ugdomos dalyku. Kiekviena mokymosi sritis pagal savo prigimtį tampa tam tikros kompetencijos „namais“, pvz., kalbinis ugdymas yra komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos „namai“, gamtamokslinis – pažinimo, komunikavimo ir kūrybiškumo kompetencijos „namai“ ir pan.

Visos kompetencijos yra vienodai svarbios, tik jų ugdymo intensyvumas yra skirtingas atskiruose mokomuosiuose dalykuose. Mokomųjų dalykų programų kūrėjai, atsižvelgdami į numatytą mokinių bendrosios kompetencijos ūgtį, įtraukia tai į dalyko pasiekimų aprašymą, pvz. „noriai dalyvauja matematikos mokymosi procese, jaučia atsakomybę už mokymosi rezultatus. Naudodamasis netiesiogiai teigiama pagalba, apmąsto ir įsivertina mokymosi procesą bei rezultatus, išsikelia trumpalaikius mokymosi tikslus, planuoja savo mokymąsi“ (5–6 klasių Matematikos bendroji programa)². Ugdymo turinio atnaujinimas rėmėsi kompetencijų ugdymo per mokomuosius dalykus strategija. Mokytojams nėra paprasta atkoduoti ir atpažinti konkrečių kompetencijų ugdymo galimybes mokomųjų dalykų programose. Dėl šios priežasties ne visi mokytojai palaiko kompetencijų ugdymo idėją, kadangi dalykinės programos ir mokinių pasiekimų vertinimo sistema nesuteikia tam pakankamo pagrindo.

¹ *Kompetencijos ir jų aprašai*. (n. d.). Švietimo portalas. <https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/kompetencijos>

² *Matematikos bendroji programa*. (2023). Švietimo portalas. <https://emokykla.lt/bendrosios-programos/visos-bendrosios-programos/5?ach-1=3&st=1>

Kaip jau buvo minėta, nacionalinis Rumunijos ugdymo turinys grindžiamas ES Mokymosi visą gyvenimą strategijoje išskirtomis esminėmis kompetencijomis¹. Bendrosiose ugdymo programose apibrėžiamos bendrosios kompetencijos kiekvienai disciplinai ir specifinės dalykinės kompetencijos kiekvienai klasei. Dalykinėse programose aprašoma, kurios esminės kompetencijos yra ugdomos konkrečiuose mokomuosiuose dalykuose. Pavyzdžiui, 2017 m. Pagrindinio ugdymo biologijos programos įvade² teigiama:

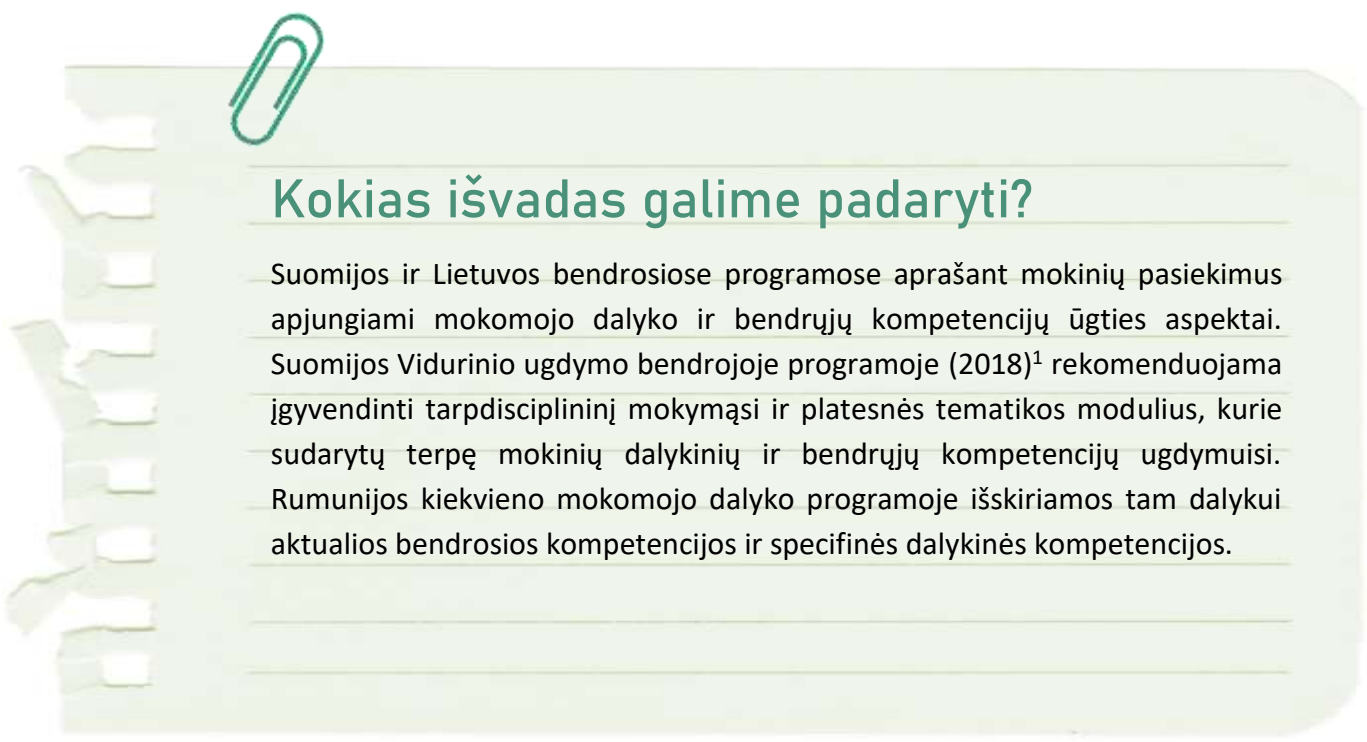
„Biologijos bendroji programa parengta pagal kompetencijomis grindžiamą ugdymo turinio dizaino modelį. Ši programa pradėta kurti nuo pagrindinio ugdymo mokinių mokymosi pasiekimų formulavimo, remiantis 2011 m. TIMSS gamtos mokslų mokymo samprata, Europos Parlamento ir ES Tarybos Mokymosi visą gyvenimą strategijos rekomendacijomis (2006/962/EB)³ ir prisidedant prie mokinių profilio kūrimo Vidurinio ugdymo programoje. Biologijos mokymo programa pirmiausia siekiama ugdyti su dalyku susijusias kompetencijas (t. y. matematinio, gamtamokslinio ir technologinio raštingumo), taip pat prisidėti prie kitų bendrųjų gebėjimų ugdymo, pavyzdžiui, bendravimo gimtąja kalba, mokymosi mokytis, informacinių ir komunikacinių technologijų taikymo, socialinių ir pilietinių, iniciatyvumo ir verslumo, kultūrinio sąmoningumo ir meninės raiškos. Biologijos programoje išskirtos bendrosios ir dalykinės kompetencijos veda link vidurinio ugdymo rezultato, formuluojamo kaip mokinio profilis. Šiame profilyje numatoma, kad mokiniai turėtų gebėti spręsti kasdienes problemas ir situacijas, suplanuoti ir atlikti tyrimus hipotezėms patikrinti, apdoroti, grafiškai pavaizduoti ir interpretuoti eksperimentinius duomenis ir įrodymus, projektuoti ir kurti sau naudingus produktus, domėtis sveika gyvensena ir švarios aplinkos išsaugojimu.“⁴

¹ Council of the European Union. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. 2006-962/EC. *Official Journal of the European Union*, L 394/10. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>

² Anexa nr. 2 la ordinul ministrului educației naționale nr. 3393 / 28.02.2017, Ministerul Educației Naționale. Programa școlară pentru disciplina BIOLOGIE, CLASELE a V-a – a VIII-a.

³ Council of the European Union. (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning. 2006-962/EC. *Official Journal of the European Union*, L 394/10. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>

⁴ Anexa nr. 2 la ordinul ministrului educației naționale nr. 3393 / 28.02.2017, Ministerul Educației Naționale. Programa școlară pentru disciplina BIOLOGIE, CLASELE a V-a – a VIII-a.

Kokias išvadas galime padaryti?

Suomijos ir Lietuvos bendrosiose programose aprašant mokinių pasiekimus apjungiami mokomojo dalyko ir bendrųjų kompetencijų ūgties aspektai. Suomijos Vidurinio ugdymo bendrojoje programoje (2018)¹ rekomenduojama įgyvendinti tarpdisciplininį mokymąsi ir platesnės tematikos modulius, kurie sudarytų terpę mokinių dalykinių ir bendrųjų kompetencijų ugdymuisi. Rumunijos kiekvieno mokomojo dalyko programoje išskiriamos tam dalykui aktualios bendrosios kompetencijos ir specifinės dalykinės kompetencijos.

¹ Opwtushallitus Utbildningsstyrelsen. (2019). *Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019*. OPH-2263-2019. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/en/lukiokoulutus/6828810/tiedot>

Kokia yra bendrųjų kompetencijų ugdymo praktika mokyklose? Su kokiomis kliūtimis, iššūkiais susiduriama, kokių sėkmės istorijų turime?

Suomija

Suomijos mokykloms bendrųjų kompetencijų ugdymas ir vertinimas nėra naujiena. Jau kelis dešimtmečius bendrosiose ugdymo programose keliami dalyko ribas peržengiantys ugdymo tikslai. Anksčiau šie tikslai buvo nukreipti į ugdymo turinio integracijos ir tarpdalykinio ugdymo skatinimą. Nuo 2010-ųjų metų bendrosiose programose daugiau dėmesio skiriama mokinių bendrųjų kompetencijų ugdymui.

Bendrosios kompetencijos ugdomos, įgyjamos ir vertinamos kartu su mokomaisiais dalykais. Dėl to bendrųjų kompetencijų ugdymo tikslai ir turinys yra įtraukti į mokomųjų dalykų pasiekimų aprašus.

Bendrųjų kompetencijų ugdymas dažniausiai įtraukiamas į ir tarpdisciplininius modulius. Šie moduliai padeda siekti pagrindinio ugdymo tikslų, ypač susijusių su bendrųjų kompetencijų ugdymu. Modulių temos planuojamos mokyklose, kad atlieptų konkrečios mokyklos kultūrai. Visi mokiniai turi galimybę įsitraukti į bent vieną tarpdalykinį modulį per mokslo metus. Tarpdalykinių modulių tikslai, turinys ir įgyvendinimo būdai apsprendžiami mokyklos ugdymo programoje ir įtraukiami į metinius ugdymo planus.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad dauguma mokyklų sėkmingai įgyvendina bendrosiose programose numatytus kompetencijų ugdymo tikslus. Metiniuose ugdymo planuose mokyklos apsibrėžia, kokiai kompetencijai ar kompetencijoms bus skiriamas didžiausias dėmesys per mokslo metus. Mokyklose įgyvendinami projektai, organizuojamos teminės savaitės ar dienos, kurių metu daugiau dėmesio skiriama konkrečioms kompetencijų sritims¹.

Vienas iš didžiausių iššūkių yra tai, kad už bendrųjų kompetencijų ugdymą atsako visi ir tuo pačiu – niekas konkrečiai, o pasirenkami ugdymo būdai labai priklauso nuo mokytojų interesų ir profesinių gebėjimų. Mokytojams gali prireikti papildomos medžiagos arba mokymų apie konkrečius gebėjimus, pavyzdžiui, skaitmeninį arba daugialypį raštingumą, kad jie galėtų tai sėkmingai įgyvendinti kasdieniame savo darbe.

¹ Koulutuksen, arvioinnin ja oppimisen tutkimuskeskus. (n. d.). *Laaja-alaisen osaamisen arviointi formaaleissa ja informaaleissa oppimisympäristöissä*. <https://www.researchreal.fi/fi/materiaalipankki>

Suomijos švietimo vertinimo centro (FINEEC) atlikto vertinimo ataskaitoje¹ teigiama, kad mokytojams sunkiau sekasi ugdyti ir vertinti bendrąsias kompetencijas mokant mokomųjų dalykų. Tik trečdalis apklaustų mokytojų mano, kad ugdymo praktikoje ir mokyklų kultūroje bendrosios kompetencijos ugdomos gerai arba labai gerai. Panašiai manoma ir apie kompetencijų vertinimą.

Nors bendrųjų kompetencijų ugdymo tikslai yra sujungti su mokomųjų dalykų tikslais, jų ryšys praktiniame lygmenyje lieka atviras interpretacijoms. Remiantis minėta ataskaita, galima teigti, kad reikėtų konceptualaus išaiškinimo apie sąsajas ir skirtumus tarp bendrųjų kompetencijų ugdymo, integruoto ugdymo ir tarpdisciplininio mokymosi modulių įgyvendinimo.

Bendrųjų kompetencijų ugdymo problemos yra geras pavyzdys, kaip atnaujinant ugdymo turinį reikia profesinės paramos ir platesnių diskusijų dėl naujų sąvokų ir sampratų. Nacionalinis vertinimo centras (FINEEC) rekomenduoja mokykloms toliau diskutuoti ir siekti susitarimų dėl bendrųjų kompetencijų sampratos, organizuoti šios tematikos mokytojų ir mokyklų vadovų profesinį tobulėjimą.

Atnaujintos bendrojo ugdymo programos pradėtos įgyvendinti mokyklose 2022–2023 mokslo metais. Esminė šių programų naujovė – kompetencijomis praturtintas ugdymas. Ankstesnėse bendrosiose programose buvo atskirai išskirtos bendrosios ir dalykinės kompetencijos, dėl to ugdymo praktikoje didžiausias dėmesys buvo skiriamas akademiniams pasiekimams ir dalykinėms kompetencijoms. 2022 m. atnaujintose programose pabrėžiama, kad bendrojo ugdymo tikslas yra visuminis mokinio asmenybės ugdymas per išskirtas septynias kompetencijas. Tai reiškia, kad turėtų keistis klasėje taikomos pedagoginės strategijos, t. y. mokomųjų dalykų integracija, daugiau dėmesio mokymuisi nei mokymui, aktyvus mokinių įsitraukimas į mokymąsi. Šios praktikos yra gerai žinomos mokykloms ir mokytojams, bet vis dar nėra įgyvendinamos visose mokyklose. Tačiau turime gerų pavyzdžių, kai mokyklos pačios susikūrė veiksmingas bendrųjų kompetencijų ugdymo strategijas (pvz. dviejų Lietuvos mokyklų kompetencijų ugdymo praktika buvo atrinkta į Europos inovatyvių mokyklų studiją („Study on Supporting School Innovation across Europe“²). Pastarąjį dešimtmetį buvo įgyvendinti keli nacionaliniai projektai, skirti kompetencijomis praturtinto ugdymo praktikoms skleisti, pvz., „Kompetencijų ugdymas 5–8-ose klasėse“³. Vienas iš esminių kompetencijų ugdymo iššūkių yra per didelis ugdymo akademizavimas ir nepakankama veiksmingos praktikos sklaida nacionaliniu mastu. Tačiau mokyklos ir mokytojai turi gana daug

¹ Venäläinen, S., Saarinen, J. & Viitala, M. (2021). *Näkökulmia OPS-arviointiin. Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2014 toimeenpanon arviointi. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus Julkaisut 26:2021*. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_2621.pdf

² Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture (European Commission), Public Policy and Management Institute. (2018). *Study on supporting school innovation across Europe. Final report*.

<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/2e440297-4ce9-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>

³ Ugdymo plėtotės centras. (2012). *Kompetencijų ugdymas*. <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/apie-svietima/>

autonomijos rinktis ugdymo būdus ir priemones, įgyvendinti projektinę veiklą, organizuoti ugdymą autentiškose aplinkose, dėl to vis daugiau randasi skleistinos kompetencijų ugdymo praktikos.

Rumunijoje nėra atliktas naujausios mokyklų mokymo programos poveikio tyrimas, tačiau užfiksuota keletas mokyklose sukurtų gerosios praktikos pavyzdžių. Pavyzdžiui, iš leidinio „Mokinių gebėjimų, ugdymų atliekant matematinius tyrinėjimus, vertinimo gairės“¹ sužinome apie sėkmingą dviejų bendrųjų gebėjimų ir vieno matematinio gebėjimo (problemų sprendimo bendradarbiaujant) ugdymo ir vertinimo metodą, išsamiai aprašytą mokytojo vadove. Vadove pateikiami metodai ir priemonės, skirtos tiek tarpdalykiniams įgūdžiams ugdyti, tiek matematiniams gebėjimams ugdyti ir vertinti. Vadovas skirtas mokytojams ir mokymo ekspertams, besidomintiems įgūdžių vertinimo priemonių kūrimu.

Mokytojai, su kuriais aptarėme bendrųjų kompetencijų ugdymo klausimus, teigė, kad jie tai daro sistemingai. Rengdami metinius ir teminius planus, mokytojai išskiria bendrąsias ir dalykines kompetencijas, su kuriomis susieja konkretų dalykinį turinį ir pagal tai parenka mokymo metodus, šaltinius ir vertinimo būdus.

Viena mokytoja pasakojo, kad pirmiausia ji apibrėžia, kaip mokiniai turėtų parodyti, kad yra įgiję tam tikrų kompetencijų kiekvienoje iš trijų pažinimo sričių: žinių, jų taikymo ir apmąstymo. Mokydama pasirenkamojo dalyko (matematinio tyrimo), kuris nėra įtrauktas į bendrąją programą, pati mokytoja apibrėžia ir detalizuoja, kokios kompetencijos ir jų komponentai bus ugdomi, ir numato, kokia mokinių elgsena parodys jų pažangą kompetencijos augimo kelyje. Tuo remdamasi ji aprašo tris kiekvienos kompetencijos pasiekimų lygius (naujokas, įgudęs, ekspertas) ir numato tos kompetencijos pasiekimų progresiją (t. y. detalų „žemėlapi“, iliustruojantį vis sudėtingesnę elgseną, kurią mokiniai demonstruoja pereidami nuo naujoko prie eksperto lygmens kiekvienoje mokymosi srityje). Galiausiai, mokytoja parenka vertinimo metodus ir įrankius, padedančius įvertinti mokinių daromą pažangą.

¹ Văcărețu, A. S. & Proal, H. (2016). *Guidelines for assessing students' skills developed through math research*. Ecou Transilvan Publishing House.

http://matlanproject.weebly.com/uploads/4/2/9/1/42916225/evaluarea_competentelor_en-final.pdf

Kokias išvadas galime padaryti?

Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos bendrųjų kompetencijų ugdymas turėtų būti integruojamas į dalykinį ugdymą. Be to, Suomijos mokiniams yra sudaroma galimybė įsitraukti į bent vieną tarpdisciplininį mokymosi modulį, integruojantį ir mokomųjų dalykų ir bendrųjų kompetencijų ugdymą. Lietuvos mokyklose stengiamasi mokinius įtraukti į įvairias aktyvaus mokymosi patirtis: projektinę, tiriamąją veiklą ar patirtinį mokymąsi. Rumunijos mokytojai įtraukia bendrųjų kompetencijų ugdymą į metinius ir teminius planus. Tačiau Lietuvos ir Rumunijos mokykloms daromas spaudimas siekti aukštų akademinų rezultatų ir tai dažniausiai daroma prasmingų ir turtingų mokymosi patirčių sąskaita. Visose šalyse susiduriama su iššūkiu, kad už bendrųjų kompetencijų ugdymą atsako visi ir tuo pačiu – niekas konkrečiai, jų ugdymo būdai labai priklauso nuo konkrečių mokytojų interesų, profesinių gebėjimų ir mokyklų bendruomenių pasiryžimo.

Kokia yra kompetencijų vertinimo politika?

Suomija

Pagrindinį ugdymą reglamentuojančiuose dokumentuose pateikiami du vienas kitą papildantys vertinimo tikslai: padėti mokiniams mokytis ir vertinti jų pasiekimus pagal numatytus ugdymo uždavinius. Pagrindinio ugdymo programoje pabrėžiama, kad mokinių bendrųjų kompetencijų ūgtis vertinama formuojamuoju arba apibendrinamuoju būdu, bet ne atskirai, o kartu su mokomojo dalyko pažanga.

Į kiekvieno dalyko tikslus ir vertinimo kriterijus įtrauktos bendrųjų kompetencijų sritys. Kai mokytojas atlieka apibendrinamąjį vertinimą pagal numatytus kriterijus, vertinamos ir mokinio bendrosios kompetencijos.

Pagrindinio ugdymo programoje pabrėžiama formuojamojo vertinimo svarba ugdant mokinių bendrąsias kompetencijas. Taikomi įvairūs formuojamojo vertinimo metodai, pvz., mokinių įsivertinimas, mokymosi dienoraščiai, mokytojo arba bendramokslių grįžtamasis ryšys ir kt.

Mokyklos kultūra taip pat yra svarbus bendrųjų kompetencijų ugdymo veiksnys. Pavyzdžiui, „Kultūrinės kompetencijos, veikimo drauge su kitais ir saviraiškos“ apraše teigiama: „mokiniai mokomi gerų manierų ir pagarbaus elgesio su kitais“ arba „Rūpinimosi savimi ir kitais, kasdienio gyvenimo įgūdžių“ apraše teigiama: „mokyklos bendruomenė moko mokinius suprasti, kaip kiekvienas prisideda prie savo ir kitų gerovės, sveikatos ir saugumo“. Šių gebėjimų mokomasi mokyklos gyvenime, per kasdienį bendravimą, pertraukų, renginių metu, taip pat per suaugusiųjų pavyzdį. Dėl to, vertinant bendrųjų kompetencijų ūgtį, reikėtų sutelkti dėmesį į kultūrą ir ją lemiančius aspektus. Mokyklos, kaip besimokančios bendruomenės, įsivertinimas ir puoselėjimas padeda pagrindus mokinių bendrųjų kompetencijų ugdymui ir vertinimui¹. Vietos ir mokyklos lygmens ugdymo planuose turėtų būti apibrėžta, kaip mokyklos gyvenime ugdomos ir vertinamos mokinių bendrosios kompetencijos.

¹ Luostarinen, A. & Nilivaara, P. (2019). Laaja-alaisen osaamisen arviointi (The assessment of transversal competences) In A. Luostarinen & J. H. Nieminen (Eds.) *Arvioinnin käsikirja* (The Handbook of Assessment). PS-kustannus.

2023 m. buvo patvirtintas naujas Mokinių pažangos ir pasiekimų vertinimo tvarkos aprašas¹, kuriame yra atskiras skyrius, skirtas kompetencijų vertinimui. Apraše teigiama, kad mokinių kompetencijos ugdomos įtraukiant juos į turtingas ir prasmingas užduotis ir kitas aktyvaus mokymosi patirtis. Turiningos ilgalaikės užduotys, apimančios problemų sprendimą, tyrinėjimą, projektinę veiklą ir kt., yra kompetencijų ugdymo pagrindas, kadangi jose mokiniai skatinami „įjungti“ aukštesnio lygio mąstymą, įveikinti įvairius savo gebėjimus. Atliekant tokias užduotis, mokiniams reikalingas savalaikis ir dažnas grįžtamasis ryšys. Mokytojai, teikdami grįžtamąjį ryšį, skatina mokinių mokymosi motyvą, atvirumą, drąsina juos nebijoti suklysti, suprasti, kaip geriau pasiekti norimo rezultato.

Mokinių mokymosi pažangos ir pasiekimų vertinimo tvarkoje išskiriami du kompetencijų ugdymo ir vertinimo lygiai:

- Mokomųjų dalykų pamokose, ugdant mokinių kompetencijas dalyku ir vertinant kartu su dalyko pasiekimais.
- Kompetencijos ugdomos dalyvaujant mokyklos gyvenime ir visuomenėje, pilietinėje, kultūrinėje veikloje. Įgyjamos kompetencijos vertinamos pačių mokyklų nusistatyta tvarka, taikant portfolio, skaitmeninius ženklukus, dienoraščius ir kitas formas.

Formuojamasis vertinimas yra pagrindinė, kasdienė kompetencijų ūgties vertinimo praktika, padedanti skatinti ir fiksuoti individualią kiekvieno mokinio pažangą. Mokymosi etapo pabaigoje apibendrinamuoju vertinimu įvertinami mokinių pasiekimai, apjungiant dalyko ir konkrečios bendrosios kompetencijos ūgtį apibrėžiančius vertinimo kriterijus.

2023 m. gruodžio mėn. buvo patvirtintas pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programą baigusių mokinių kompetencijų profilis.

Be aštuonių aukščiau įvardintų esminių kompetencijų, į jį įtrauktos ir charakterio savybės, tokios kaip: komunikabilumas, kūrybiškumas, refleksyvumas, bendradarbiavimas, perspektyvumas,

¹ Mokinių, kurie mokosi pagal bendrojo ugdymo programas, mokymosi pasiekimų vertinimo ir vertinimo rezultatų panaudojimo tvarkos aprašas, 2023 m. rugpjūčio 31 d. Nr. V-1125. (2023). <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c497e6e0483511ee8185e4f3ad07094a?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=cdcc36a3-9c43-443a-88ff-5d96bf17d47a>

savarankiškumas, atsparumas, atsakomybė, etiškumas. Kol kas neaišku, kokią įtaką tai turės švietimo politikai ir praktikai, tačiau dokumente teigiama, kad mokinio profilis turėtų būti Rumunijos visos švietimo sistemos kompasas, kuriame mokymo-mokymosi-vertinimo-įsivertinimo kontinuumo elementai veiktų kartu, kad būtų pasiektas įstatyme apibrėžtas švietimo idealas: „Rumunijos mokyklinio ugdymo idealas yra laisvas, visuminis ir harmoningas žmogaus individualybės ugdymasis, savarankiškos asmenybės formavimasis ir vertybių sistemos, būtinos asmeniniam tobulėjimui ir išsipildymui, verslumo ugdymui, pilietiniam dalyvavimui visuomenėje, socialinei integracijai ir įsidarbinimui darbo rinkoje“¹.

Kokias išvadas galima padaryti?

Rumunijos ir Lietuvos švietimo bendruomenėms pristatytos naujos kompetencijų ugdymo ir vertinimo nuostatos, dėl to dar neturime duomenų apie jų įgyvendinimą praktikoje. Iš kitos pusės, bendrųjų kompetencijų ugdymo ir vertinimo idėjos nėra naujos nei vienoje šalyje. Suomijos patirtis rodo, kad diegiant naujas ugdymo sampratas ir praktikas, reikia daug dėmesio skirti diskusijoms, profesinei pagalbai, mokytojų bei mokyklų vadovų profesiniam tobulėjimui.

¹ *Legea în învățământului preuniversitar nr. 198/2023*. [Title, 1, Chapter 1, Art.1, para.3]. (2023). Monitorul Oficial, Partea I nr. 613. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocumentAfis/271896>

Kokias kompetencijų vertinimo praktikas taiko mokyklos? Su kokiais iššūkiais jos susiduria?

Remiantis Suomijos nacionalinės švietimo agentūros atlikta bendrųjų programų įgyvendinimo analize (2019 m.)¹ galima teigti, kad vietos lygmeniu yra sunkiausia pasirengti vertinimo gaires, planuoti tarpdisciplininius modulius ir bendrųjų kompetencijų ugdymą. Pagrindinis iššūkis, apsunkinantis bendrųjų kompetencijų vertinimą, yra jų apibrėžtis: kompetencija – tai žinių, gebėjimų, vertybių, nuostatų ir polinkių derinys. Ugdymo programose apibrėžtos vertinimo gairės neapima mokinio asmenybės, temperamento ar kitų asmeninių savybių. Mokytojas negali įvertinti mokinio vertybių, nuostatų ar polinkių. Tačiau pats mokinyss turėtų tai stebėti ir įsivertinti savarankiškai.

Kitas iššūkis – tęstinumas. Pagrindinio ir vidurinio ugdymo tikslai ir bendrųjų kompetencijų sąrašai nesudaro tęstinumo, kuris leistų veiksmingai stebėti mokinių pažangą². Švietimo teikėjai ir atskiri mokytojai yra susikūrę formuojamojo vertinimo įrankių bendrųjų kompetencijų ūgčiai vertinti. Mokytojų profesinio tobulėjimo programose yra parengta įvairių praktinių pavyzdžių, kaip įsivertinti kompetencijų ūgtį kartu su bendramoksliais.

¹ Saarinen, J., Venäläinen, S., Johnson, P., Cantell H., Jakobsson, G., Koivisto, P., Routti, M., Väänänen, J., Huhtanen, M., Kivistö, A. & Viitala, M. (2019). *OPS-työn askeleita. Esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelmien perusteiden 2014 toimeenpanon arviointi*. Finnish Education Evaluation Centre. Julkaisu 1/2029.

https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/KARVI_0119.pdf

² Ouakrim-Soivio, N. (2022) Laaja-alaisen osaamisen tavoitteet ja niiden arviointi osana oppiaineiden arviontia. In N. Hienonen, P. Nilivaara, M. Saarnio, & M-P. Vainikainen (Eds.), *Laaja-alainen osaaminen koulussa: Ajattelijana ja oppijana kehittyminen* (pp. 218–227). Gaudeamus.

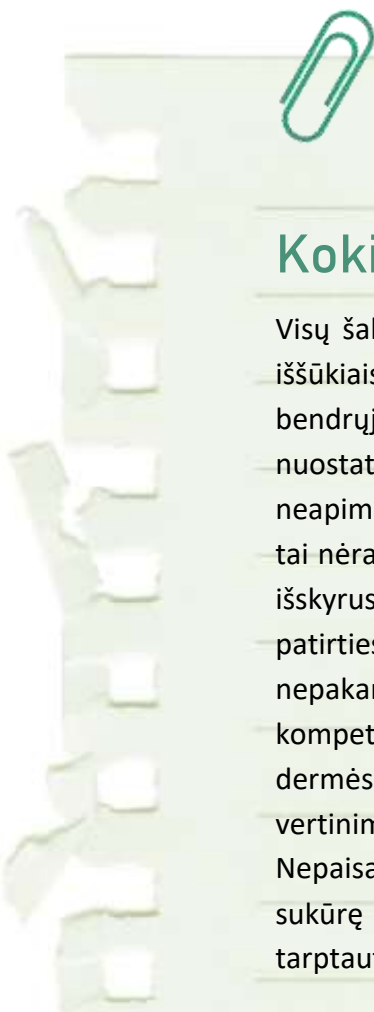
Bendrųjų kompetencijų vertinimas Lietuvos mokyklose vis dar yra naujovė, kelianti daug klausimų ir iššūkių. Gaji nuomonė, kad nebūtina vertinti bendrųjų kompetencijų, kadangi jos yra ugdomos neformaliai ir savaiminiu būdu. Išorinio mokinių pasiekimų vertinimo sistema, apimanti standartizuotus testus ir egzaminus, yra orientuota į akademinių žinių lygio patikrinimą, ir tai nepadaeda mokykloms persiorientuoti į kompetencijų ugdymą. Tačiau kai kurios mokyklos savarankiškai kuriasi savo bendrųjų kompetencijų vertinimo sistemas, pvz., susikuria savo mokyklos mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo knygeles, kuriose fiksuoja kompetencijų ūgtį, arba turi sistemą, kaip įtraukti kompetencijų ugdymą ir vertinimą į mokomųjų dalykų pamokas, vertinimui naudoja kompetencijų aplanko (angl. *portfolio*) metodą. Mokytojai gali naudotis įvairiais kompetencijų vertinimo įrankiais, pvz. „Mokėjimo mokytis kompetencijos vertinimas“¹ ir kt. Pagrindiniai iššūkiai yra susiję su kompetencijų ugdymo ir vertinimo nesuderinimu su išorinio mokinių pasiekimų vertinimo sistema, mokytojų patirties stoka taikant formuojamąjį ir veiklos rezultatais grįstą (angl. *performance-based*) vertinimą.

Mokomųjų dalykų programos yra susietos su esminių kompetencijų ugdymu. Kiekvieno mokomojo dalyko programoje yra apibrėžtos 4–6 kompetencijos, suskaidytos į dalykines kompetencijas. Mokytojai taiko formuojamąjį ir apibendrinamąjį vertinimą mokinių pažangai įvertinti.

Mokytojų išskirti kompetencijų vertinimo iššūkiai:

- Nėra nacionalinių mokinių pasiekimų standartų (išskyrus nacionalinius egzaminus), dėl to vertinimas nėra standartizuotas.
- Nacionalinių egzaminų užduotimis tikrinamos mokinių žinios, o ne kompetencijos.
- Ugdymo turinyje išskirta per daug dalykinių kompetencijų, kurių ugdymui nepakanka laiko.
- Ribotos galimybės į ugdymo procesą įtraukti užduotis ar realias praktines situacijas, kuriose mokiniai galėtų pademonstruoti ir į(si)vertinti įgytas kompetencijas.
- Skirtingų dalykų mokytojų bendradarbiavimo trūkumas mokyklose ugdant ir vertinant mokinių kompetencijas, dėl to tai vyksta fragmentuotai.

¹ Bigelienė, D., Budnikienė, R., Dijokienė, E., Karpavičienė, R., Melnikė, E., Sičiūnienė ir V., Ščit, O. (2012). *Mokėjimo mokytis kompetencijos vertinimas*. Ugdymo plėtotės centras. <http://www.ugdome.lt/kompetencijos5-8/wp-content/uploads/2012/03/MMK%20vertinimas.pdf>

Kokias išvadas galima padaryti?

Visų šalių mokytojai ir mokyklos susiduria su mokinių kompetencijų vertinimo iššūkiais, tačiau jie yra skirtingi. Suomijos mokytojams kyla klausimai, susiję su bendrųjų kompetencijų samprata ir jų sandara iš žinių, gebėjimų, vertybių, nuostatų ir vertybinės pozicijos. Ugdomo programose numatytas vertinimas neapima mokinių asmenybės bruožų, temperamento ar kitų asmeninių savybių, tai nėra vertintina. Lietuvos mokytojai abejoja kitų kompetencijos komponentų, išskyrus žinias, vertinimo prasmingumu ir reikalingumu. Mokytojai dar stokoja patirties taikyti formuojamąjį ir veiklos rezultatais grįstą vertinimą ir nepakankamai bendradarbiauja tarpusavyje ugdydami ir vertindami mokinių kompetencijų ūgtį. Tačiau esminis kompetencijų vertinimo iššūkis yra susijęs su dermės trūkumu tarp kompetencijų ugdymo ir išorinio mokinių pasiekimų vertinimo tikslų ir turinio. Rumunijos mokytojai susiduria su panašiais iššūkiais. Nepaisant sunkumų, visose šalyse mokytojai, mokyklos, mokytojų mokytojai yra sukūrę veiksmingos praktikos pavyzdžių, kuriais galima dalintis nacionaliniu ir tarptautiniu mastu.

Diskusija

Suomija, Lietuva ir Rumunija į praktiką diegia bendrosiomis kompetencijomis praturtintą ugdymo turinį. Visų trijų šalių ugdymo turinį reglamentuojančiuose dokumentuose pabrėžiama, kad pereinama nuo dalykinės mokymo programos prie kompetencijomis praturtintos mokymo programos. Tai atspindi platesnio pobūdžio švietimo kaitos tendencijas, kai dėmesys sutelkiamas į visapusišką asmenybės, gebančios prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančio pasaulio, ugdymą. A. Reidas¹ aprašo skirtingas švietimo politikos strategijas, kaip bendrųjų kompetencijų ugdymas įtraukiamas į nacionalinį ugdymo turinį.

1

„Įvardinti ir tikėtis“. Ugdymo turinio strategai ir švietimo politikos formuotojai tiesiog parengia bendrųjų kompetencijų sąrašą ir jį įtraukia į nacionalines bendrojo ugdymo programas. Mokykloms ir mokytojams paliekama spręsti, kaip tai įgyvendinti (arba neįgyvendinti) ugdymo praktikoje. Švietimo politikos lygmeniu Suomija, Lietuva ir Rumunija žengia kur kas toliau, nei šis požiūris, kai bendrojo ugdymo programose pateikiamos konkretesnės mokinių kompetencijų ugdymo gairės.

2

„Sąmoningumo kėlimas“. Ugdymo turinio strategai ir švietimo politikos formuotojai ragina mokytojus ieškoti būdų, kaip integruoti bendrųjų kompetencijų ugdymą į dalykinį mokymą. A. Reidas teigia, kad mokymo programų rengėjai ir mokytojai „verčiami“ mąstyti apie bendrąsias kompetencijas, tačiau esminiai ryšiai tarp bendrųjų kompetencijų ir tradicinių disciplinų ugdymo lieka neaptarti. Šis požiūris turi panašumų su ugdymo turinio atnaujinimo praktika Lietuvoje ir Rumunijoje, kur bendrųjų kompetencijų integravimas į dalyko programą yra gana dirbtinis, o pagrindinis dėmesys programose tebėra skiriamas dalyko ar mokymosi srities logikai ir struktūrai.

3

„Įterpimas“. Kiekvienos ugdymo srities ar atskiro dalyko bendrosiose programose aprašomos sąsajos su bendrosiomis kompetencijomis (pvz., nurodoma, kuri kompetencija galėtų būti ugdoma mokantis tam tikros dalyko tematikos). A. Reidas įspėja, kad toks požiūris kelia riziką „atomizuoti“ arba fragmentuoti ugdymo programą, kai bendrųjų kompetencijų ugdymas paprasčiausiai „aptarnauja“ akademinį žinių mokymą. Šios strategijos taikymą galime atpažinti visų šalių ugdymo turinio politikos sprendimuose ir tai rodo, kaip sudėtinga suderinti bendrųjų kompetencijų ugdymą su mokomųjų dalykų mokymu.

¹ Reid, A. (2006). Key competences: A new way forward or more of the same? *Curriculum Matters*, 2, 43–62. <https://doi.org/10.18296/cm.0076>

A. Reidas teigia, kad trys išvardintos strategijos suponuoja tradicinį požiūrį į ugdymo turinį, kai dėmesys nukreipiamas į akademinių žinių perteikimą. Jis siūlo iš esmės apversti požiūrį į ugdymo turinio formavimą, kai akademinių žinių perdavimas laikomas priemone bendrosioms kompetencijoms įgyti. Jis siūlo bendrąsias kompetencijas ugdyti holistiškai, siekiant dinamiškos sąveikos tarp bendrųjų kompetencijų ir mokomųjų dalykų ugdymo, kurią galėtų užtikrinti bendrųjų kompetencijų ūgties vertinimas. Holistinis požiūris galėtų suteikti pagrindą mokykloms praktikoje įgyvendinti kompetencijomis praturtintą ugdymo turinį, prioritetą teikiant bendrųjų kompetencijų ugdymui, ne tik akademinių žinių perteikimui. Analizuodami Suomijos, Lietuvos ir Rumunijos ugdymo turinio politikos strategijas, galėtume įžvelgti holistinio požiūrio taikymo požymių ir pastangų, pvz.:

- Lietuvoje pradėjus rengti atnaujintas Bendrąsias programas buvo sukurtas konceptualus mokinių kompetencijų modelis ir aprašyti kiekvienos kompetencijos ūgties požymiai per visas bendrojo ugdymo pakopas. Tai leido dalykinių programų kūrėjams ir mokyklų bendruomenėms geriau suprasti kiekvienos kompetencijos visumą ir kaip stebėti kiekvienos kompetencijos pažangos žingsnius per visą mokinio ugdymosi kelią.
- Suomijos bendrosiose programose mokomųjų dalykų ir bendrųjų kompetencijų ugdymo tikslai yra susilieję. Tuo siunčiama aiški žinia apie gilesnius ir platesnius ugdymo tikslus. Suomijos mokyklos yra pagrindinės ugdymo turinio kūrėjos, vietos lygiu interpretuojančios nacionalinio ugdymo turinio nuostatas. Mokyklos sudaro sąlygas kiekvienam mokiniui įsitraukti į bent vieną tarpdisciplininį projektą ar modulį, skirtą platesniems tarpdalykinių kompetencijų ugdymo tikslams pasiekti.
- Rumunijoje yra pristatytas ir viešai svarstomas mokinių kompetencijų profilis. Jį sudaro aštuonios esminės kompetencijos ir tokios savybės kaip komunikabilumas, kūrybiškumas, refleksyvumas, bendradarbiavimas, perspektyvumas, savarankiškumas, atsparumas, atsakingumas, etiškumas. Mokinių kompetencijų profilis turėtų tapti visos Rumunijos švietimo sistemos kompasu, apimančiu visą mokymo, mokymosi, vertinimo ir įsivertinimo sistemą.

Kompetencijos sampratoje akcentuojamas ryšys tarp besimokančiojo įgytų žinių, gebėjimų, nuostatų ir vertybių. Kompetencijos, kaip mokymosi rezultato, sudėtingumas kelia daug klausimų dėl jų vertinimo. Tarptautiniai tyrimai rodo, kad bendrųjų kompetencijų vertinimas yra sudėtingas visose ES arba EBPO šalyse, nes jas „sudaro sudėtingi konstruktai, kuriuos nelengva išmatuoti“¹. Suomija, Lietuva ir Rumunija taip pat susiduria su iššūkiais ir dar neturi paprastų atsakymų, kaip vertinti bendrąsias kompetencijas, tačiau yra daug pastangų ir sėkmingos praktikos, kurią reikėtų toliau plėtoti ir dalytis ja nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu.

¹ Siarova, H., Sternadel, D., & Mašidlauskaitė, R. (2017). *Assessment practices for 21st century learning: Review of evidence. Analytical report*. Publications Office of the European Union. https://nesetweb.eu/wp-content/uploads/2019/06/AR1_20172.pdf